

Prikazi knjiga
Book reviews
Rezensionen

Branimir Belaj

Filozofski fakultet
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera
Osijek

Ljiljana Šarić, 2008. *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 304 str.

Knjiga Ljiljane Šarić *Spatial Concepts in Slavic, A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases* sastoji se od četiriju većih poglavlja i posvećena je semantičkoj analizi hrvatskih prostornih prijedloga *na, u, kod i pri* te prostornim dativnim značenjima, s osvrtom na njihovu upotrebu, značenje i distribuciju i u ruskom, poljskom i slovenskom jeziku. Nakon kraćega uvoda u kojem se daje kratak pregled relevantnih kognitivnolingvističkih radova koji se bave problematikom prijedložno-padežne i padežne semantike i u kojem se vrlo koncizno i pregledno iznose temeljni ciljevi i teze knjige, slijedi prvo poglavlje pod naslovom *Spatial usages of prepositions and their relevance for other facets of prepositional semantics: Extension from spatial meaning* u kojem se razrađuje temeljna idejna i metodološko-teorijska nit knjige o prototipnim konkretnim prostornim značenjima prijedloga kao jezgre i polazišta u grananju semantičkih mreža koje tvore konstrukcije s istim prijedlogom. Kognitivna lingvistika prostornoj domeni kao jednoj od temeljnih kognitivnih domena pridaje iznimno veliku važnost, a kada su u pitanju determinatori prostornih odnosa, osnovno je pitanje, a kojim se i autorica bavi u ovom poglavlju, na koji se način prostorni odnosi i njima ostvarena primarna prostorna značenja prijedloga i njima upravljanih padeža različitim metaforičkim ekstenzijama protežu na apstraktnije kategorije kao što su primjerice vrijeme, uzrok, način ili uvjet. Autorica se u ovom poglavlju detaljnije bavi metaforičkim preslikavanjima prostornih odnosa na domene vremena i uzroka, pa su, recimo, zanimljive metaforičke ekstenzije ablativnoga pri-

jedloga od tipa *krenuti od kuće / raditi od ponedjeljka / poginuti od metka* gdje se prototipno konkretno udaljavanje od neke prostorne točke preslikava na udaljavanje od neke vremenske točke, a kada je u pitanju preslikavanje na kategoriju uzroka, riječ je o konceptualizaciji uzročnoga događaja preko predodžbene sheme PUTA, pri čemu se različiti AGENTIVNI AKTANTI poimaju kao IZVORI iz kojih proizlaze njihovi EFEKTI prelazeći određeni put do CILJA odnosno ciljne domene i pri tom zahvaćajući nekakav šire shvaćeni PACIJENS, što je i razlog da se u različitim lokalistički utemeljenim teorijama na kategoriju uzroka i gleda kao na vid ablativnosti. Spomenute se apstraktnije kategorije vremena i uzroka kojima se autorica ovdje bavi mogu metaforički ostvarivati i drugim prijedlozima, npr. lokativnim *u (ustati u zoru / udariti nekoga u bijesu)*; ekstralokativnim *iz* kao jednim vidom ablativnosti (*raditi iz noći u noć / učiniti nešto iz ljubavi*); cirkum i centrumlokativnim *oko* i *usred* u vremenskim značenjima tipa *doći oko sedam sati / plivati usred zime* i još mnogim drugim prostornim prijedlozima čime se samo potvrđuje teza o nezaobilaznoj ulozi prostorne domene u semantičkoj analizi apstraktnijih značenja te njezinu statusu jezgrene motivacijske kategorije u formiranju semantičkih mreža značenjskim ulančavanjem.

Drugo poglavlje knjige naslovljeno je *Surface and container image schemas* i objedinjuje semantičku analizu, u prvom redu, dvaju hrvatskih prostornih prijedloga *na* i *u* čije se značenjske i uporabne varijacije uspoređuju i sa stanjem u nekim drugim slavenskim jezicima, konkretno s već spomenutim ruskim, poljskim i slovenskim. Temeljno autoričino polazište u analizi tih dvaju prostornih prijedloga počiva na jednoj od središnjih kognitivnolingvističkih teza kada je riječ o semantičkoj analizi determinatora prostornih odnosa, tj. na tezi o značenjskoj polisemiji prijedložno-padežnih izraza odnosno na kritici tradicijskih, primarno rječničkih, pristupa koji ne uspostavljaju značenjsku vezu među konstrukcijama s istim prijedlogom, pa samim tim i ne utvrđuju povezanost rubnijih, apstraktnijih i metaforičkih, značenja s ishodišnim prototipnim prostornim značenjima. Zanemarivanjem značenjskih poveznica među naizgled raznorodnim značenjima stječe se dojam da istoprijedložne konstrukcije tvore mrežu homonimnih odnosa uvjetovanu rečenicom u cjelini odnosno različitim i nepovezanim uporabnim kontekstima. Nasuprot tomu kognitivnolingvističke analize polaze od značenjskih obilježja samih prijedloga, čime je onda omogućena uspostava kompaktnih, logičnih i jasno značenjski motiviranih semantičkih mreža koje se po principu značenjskih lanaca granaju od prototipnih prostornih značenja prema rubnijim apstraktnim i metaforičkim značenjima.

Kao ishodišne relacijske koncepte u oblikovanju semantičke mreže konstrukcija s prijedlogom *na* autorica navodi dva značenja koja proizlaze iz odnosa tražitelja i orijentira kao supstruktura scenarija:

- a) značenje podupiranja i doticanja i
- b) značenje doticanja i podudaranja

Ta dva prostorna značenja ostvaruju se na različite načine. Ulogu prototipa imaju statični prostorni scenariji tipa *Na poslužavniku su kolači*, *Muha je na klaviru*, *Naslonivši se tijelom na klavir...*, *Kaput je na vješalici*, *Šešir je na glavi*, *Na sebi ima kabanicu*, *Prsten je na ruci*, kojima se, a kako se iz primjera i vidi, ostvaruju različite konstelacije trajektora i orijentira te koji izravnim ulančavanjem motiviraju nešto rubnije primjere tipa *Prljavi prsti su na skupocjenoj haljini*, *Sjena je na zidu* ili *Most je na rijeci Cetini*.

Kao sljedeća veća elaboracijska skupina navedenih prototipnih značenja navodi se značenje transporta u primjerima prijedložno-padežnih izraza *na biciklu*, *na motoru*, *na brodu*, *na skijama*, *na koturaljkama* i sl., pri čemu valja istaknuti semantički vrlo zanimljive slučajeve upotrebe prijedloga *na* i u onim slučajevima u kojima se obično upotrebljava prijedlog *u* budući da se prijevozno sredstvo kao orijentir konceptualizira kao posuda s nemogućnošću lokalizacije trajektora na vanjskoj površini (usp. *voziti se u autu*, *u autobusu*, ali *stići na vlak* ili *na autobusu*), a koji, kako autorica dobro primjećuje, mogu biti upotrijebljeni s prijedlogom *na* samo onda kada se kao orijentiri upotrebljavaju generički u značenju vrste prijevoznoga sredstva.

Potom slijedi značenjska skupina u kojoj trajektor i orijentir tvore cjelinu, a trajektor funkcionira kao dio orijentira. I u ovoj skupini značenja variraju od prototipnijih s konkretnijim trajektorima (*kristali na lusteru*, *kvaka na vratima*) do rubnijih s apstraktnijim trajektorima (*motivi na perzijskom ćilimu*, *smiješak radosti na licima pacijentica*).

Prototipna značenja s kombinacijama obilježja podupiranja, doticanja i podudaranja granaju se zatim u semantičkoj mreži prema još trima rubnijim elaboracijama: lokalizacijama na otvorenom prostoru i u građevinama (*radnici na polju*, *soba na drugom katu*); različitim zamišljenim linijama (*brodovi na liniji između Jadrana i kubanskih luka*), omeđenim područjima (*igralište na livadi*) i putanjama (*na putu za Zagreb*) te se na kraju dolazi do značenja podudarnih točaka kao najrubnijega značenja prototipnih prostornih elaboracija, značenja kod kojega je trajektor nekakva točka koja se u prostoru podudara s nekom drugom točkom u funkciji orijentira (npr. *biti na pošti*, *na proslavi*, *na dužnosti*, *na fakultetu* itd.).

Središnjim konceptom relacijskih konstrukcija s prijedlogom *na* – prostornim konceptom kontakta – motivirane su različite apstraktne metaforičke ekstenzije kao najrubniji primjeri semantičke mreže prijedloga *na*, a koje se kreću od vre-

menskih značenja (*na kraju polugodišta, na Novu godinu*) ostvarenih jednom od najplodnijih konceptualnih metafora VRIJEME JE PROSTOR, preko metaforičko-metonimijskih scenarija objedinjenih konceptualnom metaforom GLEDANJE JE DOTICANJE u primjerima tipa *baciti oko na nekoga, baciti pogled na nešto, spustiti pogled*, uporabnih konteksta u kojima se konkretni tereti kao trajektorije koji opterećuju konkretne orijentire metaforički preslikavaju na apstraktne relacije (*Mornar je na mukama, Krivnja leži na meni*) pa do metaforičkih značenja koja počivaju na konceptima teme (topika) i mete (*Prije svega mislim na balerine, Puca na sve živo, Ne ljuti se na mene* i sl.).

Dio rasprave o prijedlogu *na* posvećen je također i stanju u ruskom, poljskom i slovenskom jeziku te se pokazuje da su ti jezici kada su u pitanju uporabni konteksti s prijedlogom *na* u mnogome slični hrvatskom, posebno slovenski, no dosta je i razlika, osobito na polju metaforičkih ekstenzija što je i razumljivo s obzirom na snažnu kulturološku uvjetovanost konceptualnih metafora.

I semantičku mrežu hrvatskoga prijedloga *u* autorica opisuje krećući od njegova prototipnog, prostornoga značenja, da bi potom nastavila s opisom različitih devijacija toga značenja i njegovih metaforičkih ekstenzija odnosno preslikavanja prostornih odnosa na odnose unutar nekih apstraktnijih domena.

Osnovno značenje prijedloga *u* povezuje se s konceptom sadržanosti jednoga entiteta u drugome kao jednoga od temeljnih prostornih odnosa. U „idealnim“ slučajevima hrvatski prijedlog *u* označava odnos trajektora i orijentira kod kojega je orijentir objekt sličan posudi, a trajektor je smješten u njegovoj unutrašnjosti. Međutim čak i kada se tim prijedlogom označavaju odnosi u prostoru, postoji čitav niz slučajeva u kojima orijentir nema funkciju posude. Različiti uporabni konteksti ističu različite aspekte prototipne sadržanosti: kontrolu položaja, pokrivenost, zaštićenost trajektora i sl. Lj. Šarić proučava različita značenja prijedloga *u* na razini prijedložno-padežnih konstrukcija, odvajajući pritom kombinacije prijedloga *u* s lokativom, tj. statične uporabne kontekste, od dinamičnih kombinacija prijedloga *u* s akuzativom. Autoričina analiza kreće se u ovom radu od prototipnih prema rubnim uporabnim kontekstima s obzirom na opisane komponente prototipnoga značenja prijedloga *u*. U analizi konstrukcija koje se sastoje od prijedloga *u* i lokativa prvu skupinu tako čine prototipni konteksti koji uključuju trodimenzionalne zatvorene orijentire i trajektore koji su potpuno sadržani u njihovoj unutrašnjosti (*Kreda je u kutiji*).

Međutim česti su i uporabni konteksti u kojima orijentir nema definiranu neku od vanjskih granica (primjerice *pas u vrtu, vlak u tunelu* i sl.) kao i oni kod kojih trajektor nije u cijelosti sadržan unutar granica orijentira (*cvjetovi u vazi*) ili pak orijentir ima samo zamišljene granice (*stolica u kutu*). Takve, već nešto rubnije,

primjere uporabe prijedloga *u* pri označavanju prostornih odnosa Lj. Šarić smješta u drugu podskupinu značenjskoga lanca.

Treću značenjsku podskupinu predstavljaju uporabni konteksti kod kojih je orijentir dvodimenzionalan objekt (*slika u zlatnom okviru, stajati u vratima*), a za četvrtu je podskupinu karakterističan orijentir kao nemjerljiv objekt ili apstraktna točka u prostoru (*Pravci x i y sijeku se u točki z .*).

U petoj podskupini orijentir prekriva trajektor izvana, a razlika te skupine u odnosu na prototipnu prvu sastoji se u činjenici da je ovdje trajektor statičan, a orijentir pokretan objekt (*čokolada u papiru, karanfili u celofanu, poklon u omo-tu*).

U šestoj skupini orijentir nije perceptivno dostupan ili jasno određen, tj. radi se o različitim tvarima i materijalima u funkciji orijentira (*avion u zraku, riba u vodi*). Unutar takve sheme moguće su i daljnje elaboracije, pa tako u nekim slučajevima trajektor i orijentir nisu različiti entiteti, već je trajektor dio orijentira koji se izgledom razlikuje od ostatka cjeline (*rupa u zemlji*). Posebnu razradu spomenute sheme čine i primjeri kao što su *med u mlijeku, šećer u kavi* i sl., budući da se u njima i trajektor i orijentir konceptualiziraju kao amorfni objekti bez jasno određenih granica.

Sedma značenjska podskupina pokriva uporabne kontekste u kojima je trajektor dio orijentira (*ladica u stolu, vrata u dnevnoj sobi*). Posebnu razradu ove sheme čine konteksti u kojima je trajektor određena tvar, a orijentir s tom stvari povezan oblik (*mlijeko u prahu, kvasac u granulama, šećer u kocki*). Sljedećom elaboracijom iste sheme profilira se trajektor u vidu skupine objekata, a orijentir predstavlja pojavu u prostoru koja je s tim trajektorom inherentno ili kontekstualno povezana (*ljudi stoje u redovima, lonci se prodaju u kompletima* itd.).

Osmu značenjsku podskupinu čine konteksti u kojima prijedlog *u* označava geografske odnose, a devetu podskupinu konteksti u kojima se prostorni odnosi metaforički preslikavaju na vremenske odnose (*u tom danu, u toj noći* itd.).

Desetu podskupinu čine različita preslikavanja odnosa iz prostorne domene na odnose u drugim, apstraktnijim domenama pomoću sljedećih konceptualnih metafora: DRUŠTVENE SKUPINE SU POSUDE (*pjevati u zboru, biti aktivan u klubu/crkvi...*); PSIHIČKA STANJA, EMOCIJE I MISLI SU POSUDE ZA OSOBE KOJE SU NJIMA ZAHVAĆENE (*živjeti u samoći, reći što u bijesu...*); LJUDSKO TIJELO I NJEGOVI DIJELOVI SU POSUDE ZA EMOCIJE, MISLI, PSIHIČKA STANJA, ŽIVOTNU SNAGU I KARAKTER (*budi se u njima volja za životom, u dubini srca bio je sretan, bol u duši...*); PROCESI MIŠLJENJA I NJIHOVI REZULTATI SU POSUDE ZA LJUDSKE MENTALNE

AKTIVNOSTI (*u mašti je već bio daleko, u mislima je prevrtao razne mogućnosti...*); STANJA STVARI SU POSUDE ZA SITUACIJE I DOGAĐAJE (*išli su u tišini, radili su u žurbi...*); AKTIVNOSTI I PROCESI SU POSUDE ZA DRUGE AKTIVNOSTI (*pobjeda u nadmetanju, napredak u znanosti, problemi u politici...*); JEZIČNE JEDINICE SU POSUDE ZA MISLI I IDEJE; TEKSTOVI I PISANI MEDIJI KOJI SADRŽE TEKSTOVE SU POSUDE ZA INFORMACIJE (*u njegovim riječima ima sarkazma, to stoji u novinama...*)

Na sličan je način razrađen i značenjski lanac prijedloga *u* u dinamičnim konstrukcijama s akuzativom, čije je osnovno značenje premještanje trajektora na neku novu lokaciju. Taj lanac vrlo je sličan onome u konstrukcijama *u* + lokativ:

Središnja shema: orijentir kao trodimenzionalna posuda u kojoj je sadržan trajektor → shema 2: orijentir kao dvodimenzionalni objekt s ulogom posude → shema 3: mobilni orijentir koji prekriva površinu trajektora → shema 4: orijentir konceptualiziran kao tvar prema čijoj se unutrašnjosti kreće trajektor → shema 5: trajektor prolazi kroz kvalitativnu promjenu, a njegov novi oblik predstavlja orijentir (*požar je pretvorio kuću u pepeo, složila je cvjetove u buket*) → shema 6: trajektor je objekt, sredstvo, kvazisredstvo ili materijal, a orijentir je objekt, osoba ili dio agensova tijela (glagoli koji se pojavljuju uz konstrukcije koje pripadaju ovoj shemi označavaju kratak i intenzivan kontakt trajektora i orijentira koji kao posljedicu ima promjenu orijentira: *udario je rukom u stol, pas ga je ugrizao u ruku* itd.); ta shema nema ekvivalenta među značenjskim shemama karakterističnim za konstrukcije *u* + L → akuzativni orijentiri kao vremenske jedinice → druga neprostorna značenja i metaforičke ekstenzije slične onima opisanim kod konstrukcija *u* + L.

Treće poglavlje posvećeno je jezičnoj konkretizaciji prostornoga koncepta *blizine* u hrvatskom, ruskom i poljskom jeziku, a naslovljeno je *Proximity prepositions: The examples of kod and pri*.

Govoreći o značenju genitivnih konstrukcija s hrvatskim prijedlogom *kod* i njenoj semantičkoj mreži, autorica, isto kao i u slučaju prijedloga *na* i *u*, polazi od prototipnih prostornih značenja kao što su *Stol je kod kreveta, Stablo je kod crkve* itd.

Konkretna prostorna značenja prepoznatljiva su i u drugoj skupini u kojoj *kod* dolazi uz vlastita imena, zamjenice ili nacije kao orijentire, no u manjoj mjeri jer je u dobrom dijelu takvih struktura *kod* zamjenjivo nekim drugim prijedlogom, najčešće prijedlogom *u* – npr. *Građani traže tipove zabave koje kod nas ne mogu naći / ...koje u nas ne mogu naći*. To je jedan razlog, a drugi razlog koji te konstrukcije udaljava od prototipa jest činjenica da je u velikom broju primjera riječ o metonimijskoj referenciji na prostor tipa LJUDI ZA MJESTO, pa se recimo reče-

nice *On je kod svojih roditelja* ili *On je kod liječnika* interpretiraju *On je u domu svojih roditelja* i *On je u liječničkoj ordinaciji*.

Apstraktni pojmovi u funkciji orijentira, npr. *Svjedok je u cijelosti ostao kod svoga ranijeg iskaza*, sljedeća su karika u semantičkoj mreži izraza *kod+genitiv* i oni su također prostorno utemeljeni budući da predodžba takvih scenarija uključuje konceptualizaciju osobe i njezinih riječi u okvirima iste prostorne domene.

Slično kao i u prethodnoj skupini, pripadanje istoj prostornoj domeni motivacijska je nit u značenjskom lancu koja i konstrukcije koje sadrže osjećaje, doživljaje ili misli povezuje s prototipnim prostornim značenjima, no ovaj put kao trajektore, i to još apstraktnije naravi s vrlo naglašenom referencijom na posvojnost u primjerima *Možda zato ima i malo ljubomore kod nekih*, *Kod nekih ljudi to izaziva alergiju* i sl.

Sljedeće, također uz prostor vezano, značenje priključivanja ili pripojenja trajektora orijentiru, ostvaruje se u kontekstima u kojima orijentir odnosno imenica u genitivu najčešće označava neku instituciju ili organizaciju kao poslodavca, a trajektor se metaforički lokalizira u prostornu domenu koju zauzima orijentir u funkciji provođenja neke radnje za orijentir odnosno smješta se u sferu njegova utjecaja. Orijetiri su u ovoj skupini gotovo uvijek ostvareni metonimijski kao INSTITUCIJA ZA LJUDE: *Dobit ću stalno mjesto kod redakcije*, *Moj je otac bio činovnik kod vlade* i sl. U tim značenjima prijedlog *kod* uglavnom je zamjenjiv prijedlogom *pri* (npr. *činovnik kod vlade / činovnik pri vladi*), a valja istaknuti autoričino zapažanje da je zamjena tih prijedloga moguća samo u slučajevima kada je riječ o živim trajektorima jer kada su u pitanju neživi trajektori, zamjenom dolazi do promjene značenja, tj. upotreba genitivne konstrukcije s prijedlogom *kod* ne signalizira lociranje trajektora u sferu orijentirova utjecaja, već u njegovu fizičku prostornu blizinu: usp. *Zavod za aeronautiku kod Fakulteta prometnih znanosti / Zavod za aeronautiku pri Fakultetu prometnih znanosti*.

Preslikavanje prostorne na vremensku blizinu karakterizira skupinu prijedložno-padežnih izraza koji označavaju vremensku simultanost trajektora i orijentira tipa *Kod traženja jamaca za drugi kredit proživljavali smo prave noćne more*, *Kod posla bi se zaduhao i zato radio vrlo sporo*, a isprepletanje prostorne i vremenske domene vidljivo je u metonimijski ostvarenim orijentirima u izrazima kao što su *Razgovaralo se kod stola o koječem*, *Viđao me samo kod stola*, *za vrijeme ručka i večere*, u kojima materijalni entitet kao MJESTO stoji za u vremenu provedenu AKTIVNOST.

Značenje vremenske simultanosti obilježava i sljedeću skupinu značenja s prijedlogom *kod*, skupinu koja označava popratne okolnosti u funkciji orijentira kao u primjerima *Moje lice činilo se kod sjaja svijeća crveno*, *Ove puste večeri, kod pjegave svjetlosti*. Značenje prijedložnogenitivnoga orijentira također se i ovdje počesto interpretira preko metonimije MJESTA ZA AKTIVNOST (*Sjest ćemo sad i razgovarati kod čaše vina*), no treba istaknuti da s takvim orijentirima ipak puno češće stoji značenjski blizak prijedlog *uz*.

Posljednje dvije skupine u semantičkoj mreži genitivnih konstrukcija s prijedlogom *kod* predstavljaju značenja referencijske točke te značenje usporedbe i suprotnosti. Značenje referencijske točke ogleđa se u primjerima tipa *I kod pića preporuča se upotreba onih pića na koja smo naučeni* gdje se *kod* može parafrazirati s 'kad je / su u pitanju' i s 'u slučaju', dok je značenje usporedbe i suprotnosti prisutno bilo kada je riječ o suprotnim značenjima koje pojedine konstrukcije nose i kao zasebni leksemi ili frazemi, npr. *Što ti je prkos: crkni od gladi kod punih džepova novca!* bilo onda kada je kontrastiranje uvjetovano rečeničnim kontekstom kao, recimo, u primjeru *Pa sam te, kod svih tvojih jada, još i nevoljnu nagnao da šivaću mašinu prodaš*.

U poglavlju o prijedlogu *kod* govori se također i o njegovu značenju s dijakronijskoga aspekta te o njegovim ekvivalentima u ruskom i poljskom jeziku. Vrijedan nešto detaljnijega osvrtat smatram dio posvećen usporedbi prijedloga *kod* s prijedlozima njemu bliska značenja te posebno dio koji govori o dinamičnim značenjima toga prijedloga, pa ćemo o tome nešto više reći.

Iz dijela rasprave koji se tiče usporedbe genitivnih izraza s prijedlogom *kod* s drugim hrvatskim prijedlozima slična značenja kao što su *pored*, *pokraj*, *blizu* i *uz* mogu se izdvojiti sljedeće temeljne sličnosti i razlike: *kod* je načelno zamjenjiv drugim prijedlozima slična značenja u prostornim kontekstima u kojima je nedvosmisleno fokusirana prostorna udaljenost / blizina trajektora i orijentira; *kod* nije zamjenjiv drugim prijedlozima kada je riječ o nekakvoj aktivnosti (*Zatekli su ga kod posla* / **Zatekli su ga pokraj* / *pored* / *blizu posla*); kada je trajektor objekt koji se kreće, upotreba prijedloga *kod* nije moguća (**Prošli su kod kuće* / *Prošli su pokraj* / *pored* / *blizu* / *kuće*, *uz kuću*); prijedlozi *kod*, *pokraj* i *pored* označavaju veću udaljenost trajektora od orijentira, a prijedlog *uz* manju (*Stajala je kod* / *pokraj* / *pored njega* / *Stajala je uz njega*); zamjena mjesta trajektora i orijentira s prijedlogom *kod* i njemu sličnim prijedlozima nije moguća kada je trajektor manji od orijentira, nego samo kada je riječ o aproksimativno podjednakim supstrukturama scenarija (*Lovreć kod* / *pokraj* / *pored Imotskoga* / **Imotski kod* / *pored* / *pokraj Lovreća*).

Već sam napomenuo da posebno zanimljivim smatram dio ove rasprave posvećen konstrukcijama s prijedlogom *kod* u dinamičnim kontekstima tipa *Otišao je kod liječnika, Idem kod prijatelja, Došao sam kod roditelja* itd., konstrukcijama koje hrvatske normativne i još uvijek glavninom mladogramatičarski orijentirane gramatike već više od jednoga stoljeća uporno istjeruju iz jezika, smatrajući ih nepravilnima s obzirom na primarno statično prostorno značenje toga prijedloga kao jedinoga ovjerenoga. No već i letimičan pogled na korpus hrvatskoga jezika, i to na sve funkcionalne stilove, a posebno na razgovorni jezik, ukazuje na iznimnu rasprostranjenost upotrebe prijedloga *kod* i u dinamičnim kontekstima, iz čega opet slijedi zaključak da takva uporabna učestalost jednostavno mora imati dublji kognitivnog temelja. I ima ga!!! Autorica raspravljajući o dinamičnim značenjima hrvatskoga prijedloga *kod* vrlo argumentirano i sustavno iznosi dokaze u prilog tezi, koja je, doduše, u nekoliko navrata već spominjana u serbo-kroatističkoj literaturi, da dinamična značenja toga prijedloga proizlaze iz orijentacije na završnu točku kretanja, iz orijentacije na ciljnu domenu i lokalizaciju trajektora u blizinu nekoga orijentira, za razliku od njemu kompatibilnih *k-dativa* kojima se fokusira sama direktivnost odnosno putanja kao dio šire, ali kompaktne predodžbene sheme IZVOR-PUTANJA-CILJ. Zbog toga se doprinos prijedloga *kod* u dinamičnim konstrukcijama *kod+genitiv* može interpretirati kao ekstenzija njegova prototipnoga statičnoprostornoga značenja realiziranoga upravo preko fokalizacije statične završne faze kretanja. Da je to doista tako, potvrđuje i korpus iz kojega se vidi da se dinamična značenja *kod+genitiv* ostvaruju uglavnom uz adlativne glagole tipa *doći* ili *ući* koji već sami po sebi, svojim leksičkim značenjem, ističu orijentiranost na ciljnu domenu kretanja. No dinamični konteksti s prijedlogom *kod* česti su i uz druge glagole, recimo one ablativnoga značenja, npr. *Otišao sam do Damjana Šupuka i unajmio njegovu konja*, što govori u prilog temeljnoj tezi o rasprostranjenosti dinamičnih značenja uvjetovanoj fokalizacijom rezultativne, završne faze kretanja bez obzira na semantičku narav samih glagola u rečenici, pa čak i u kontekstima u kojima je dodatno eksplicirana izvorna domena ili pak samo kretanje kao u *Ivan je krenuo iz sobe kod Petra* ili *Ivan je došao kroz uski hodnik kod Petra*. Sve to, kako autorica dobro primjećuje, ukazuje na kompozicijsku narav značenja usmjerenoga kretanja koja govornicima dopušta različite izbore opisa i konceptualizacije istoga događaja te uvijek treba imati u vidu činjenicu da ljudska konceptualizacija izvora, putanje i cilja usmjerenoga kretanja ne počiva na nizu odvojenih i nepovezanih predodžbenih shema, već su granice među njima fleksibilne i ponekad nejasne čime se i semantika usmjerenoga kretanja uklapa u prirodu ljudske kategorizacije uopće. Budući da raspravu o dinamičnim značenjima konstrukcija *kod+genitiv* smatram i najuspjelijim dijelom ove knjige i dijelom koji bi ujedno mogao izvršiti i najveći utjecaj na hrvatsku normativističku gramatičku tradiciju, nadam se da mi ni autorica ni čitatelji neće zamjeriti jednu opasku kojom bi se motivacija upotrebi konstrukcija *kod+genitiv* u dinamičnim

kontekstima mogla dodatno potkrijepiti. Naime suprotstave li se dinamične konstrukcije *k+dativ* i *kod+genitiv* koje karakterizira zajednička aproksimativna značenjska baza potvrđena njihovom zamjenjivošću u većini konteksta, davanje prednosti jednoj ili drugoj konstrukciji počiva također i na jednom, u kognitivnoj gramatici dobro razrađenom, univerzalnom konceptualnosemantičkom principu sumarnoga i sekvencijalnoga skeniranja događaja. Kod sumarnoga skeniranja riječ je o manje ili više statičnoj konceptualizaciji događaja kao cjeline pri čemu su pojedine etape potisnute u drugi plan, dok su kod sekvencijalnoga skeniranja profilirane faze događajne strukture. Sumarno i sekvencijalno skeniranje nezaobilazno je recimo prilikom objašnjavanja razlika između nominalnih i verbalnih izraza, a što se tiče razlike između dinamičnih značenja s prijedlogom *kod* i njegovih dativnih parnjaka s prijedlogom *k*, genitivne bi *kod* – konstrukcije odgovarale sumarnom skeniranju upravo zbog defokusiranosti etapa usmjerenoga kretanja s jedne strane te profiliranja statične rezultativne etape s druge strane čime se usmjereno kretanje zapravo konceptualizira kao završena cjelina. Nasuprot tomu dativne konstrukcije s prijedlogom *k* odgovarale bi sekvencijalnom skeniranju zbog profiliranja samih etapa usmjerenoga kretanja. Da razlike između dviju konstrukcija doista počivaju na opreci sumarno / sekvencijalno skeniranje, potvrđuje i činjenica, a koju spominje i autorica, da su puno frekventniji primjeri dinamičnih značenja *kod+genitiv* s glagolima svršenoga, negoli s glagolima nesvršenoga vida, a među ostalim gramatičkim kategorijama i razlike se u kategoriji glagolskoga vida u kognitivnoj gramatici objašnjavaju upravo preko pojmova sumarnoga i sekvencijalnoga skeniranja.

Lanac značenja prijedloga *pri* u okviru prijedložno-padežnih konstrukcija *pri* + lokativ uspostavljen je na sličan način, tj. od prototipnih i idealnih prostornih značenja preko njihovih različitih „devijacija“ pa sve do metaforičkih ekstenzija. Prva, prototipna značenjska podskupina pokriva značenje prostorne blizine dvaju entiteta, odnosno trajektora i orijentira, kao u primjerima *pri vrhu*, *pri dnu*, *pri kraju* itd. Toj podskupini pripada i konstrukcija *pri poslu* kojom se primarno ističe mentalna „bliskost“ osobe i posla koji obavlja, ali je u konceptualizaciju često uključena i konkretna, fizička blizina. Značenje imenice *posao* u tim konstrukcijama varira: ona može označavati radno mjesto, ali češće se radi o kakvom objektu rada ili aktivnosti (*Pomagala je Sofiji pri svakom poslu*). Tako se ekstenzije konkretnih prostornih značenja mogu primijetiti već u ovoj skupini u slučajevima kada prostorni odnosi koegzistiraju s drugim značenjskim komponentama.

Drugu podskupinu čine konstrukcije u kojima se prostorni odnosi metaforički preslikavaju na apstraktnije domene ovisnosti ili prisutnosti u sferi čijega utjecaja. Takve relacije, koje su još uvijek vrlo bliske prostornim značenjima prijedlo-

ga *pri*, autorica ilustrira sljedećim primjerima: *Ukrade li tko štogod, reći će gospoda pri sudu...* i sl.

Za treću podskupinu karakteristično je značenje posjedovanja. U konstrukcijama koje pripadaju toj podskupini obično se radi o trajektoru s obilježjem živoga i orijentiru s obilježjem neživog, a pritom trajektor ima orijentir na raspolažanju odnosno u domeni svoga vlasništva. Karakteristični su primjeri iz ove podskupine izrazi poput *biti pri novcu*, *imati pri sebi*, *biti pri zdravoj pameti* itd.

Četvrta podskupina pokriva značenja konstrukcija u kojima su prostorni odnosi metaforički preslikani na vremenske odnose, pa blizina koju označava prijedlog *pri* u prostornoj domeni kao svoj ekvivalent dobiva istodobnost u vremenskoj domeni. Autorica navodi sljedeće primjere karakteristične za ovu podskupinu: *I davao sam ti znak motikom: pri svakom tvom dolasku, pri svakom tvom odlasku. Bile su to brojke koje su se odmah javljale, pri svakom razgovoru.* Konstrukcije karakteristične za petu podskupinu označavaju popratne okolnosti kakve radnje. I ova se podskupina prema autorici temelji na prostornim odnosima: trajektor i orijentir predstavljaju događaje uključene u istu prostornu konfiguraciju, odnosno orijentir predstavlja nekakav specifičan kontekst. Takve su konstrukcije vrlo bliske onima s vremenskim značenjima budući da se drugi događaj, kodiran prijedlogom *pri*, odvija istodobno s prvim. Kao primjere te značenjske podskupine autorica navodi konstrukcije tipa *pri slaboj svjetlosti sutona*, *pri svjetlu male baterije*, *pri svijeći* i sl.

Šesta skupina konstrukcija s prijedlogom *pri* i lokativom pokriva značenja usporedbe i kontrasta, a budući da se radi o komparativnoj analizi spomenutih konstrukcija u ruskom, poljskom i hrvatskom jeziku, autorica napominje kako su ta značenja karakteristična za prva dva jezika, dok u standardnom hrvatskom jeziku za njih nema potvrde. Ipak, neki primjeri konstrukcija s tim značenjem mogu se pronaći u korpusu starijih književnih tekstova. Za ovu skupinu karakteristično je to da su trajektor i orijentir u svrhu usporedbe integrirani u jedinstven mentalni prostor i vrijeme, što omogućuje isticanje kontrasta, npr. *Petar pri Pavlu jest dobar*; *Pri vincu ostale slasti su za ništar*; *Sunčenoj su pri svitlosti zdrake zvizda odveć male*.

Posljednje, četvrto poglavlje – *The spatial meaning of the dative case* – posvećeno je problematici prostornih dativnih značenja. Iako su prostorna značenja dativa u središtu pozornosti ovoga poglavlja, autorica u uvodnom dijelu također daje i prilično detaljan pregled dosadašnjih spoznaja o semantici dativa u slavenskim jezicima, pokazujući pri tom zavidan stupanj upućenosti u relevantnu literaturu. Kada se govori o prostornim značenjima dativa, takav pristup ne samo da je poželjan već je i nužan, jer su upravo ta značenja, direktivna odnosno ala-

ativna, i najspornija s obzirom na stupanj uklopivosti u shematičnu definiciju dativnih značenja. Naime većina lingvista koji su se bavili značenjem dativa u slavenskim jezicima suglasna je u sljedećem: dativni su referenti u najvećem broju slučajeva ljudski entiteti, a shematično se značenje dativa najčešće (npr. Dąbrowska 1997; Wierzbicka 1988) definira kao *osoba meta* - ljudski entitet u najširem smislu zahvaćen nekim procesom, radnjom ili stanjem odnosno entitet uključen u neku radnju proces ili stanje koje se odvija u njegovoj osobnoj sferi. Takva je definicija dativnih referenata u potpunosti prihvatljiva jer obuhvaća sve najčešće semantičke uloge dativnih referenata, a to su primatelj, benefaktiv / malefaktiv i doživljavač. Analiza prostornih dativnih značenja obuhvaća dativne konstrukcije s prijedlozima *prema* (npr. *Idem prema gradu*) i *k(a)* (npr. *Idem k liječniku*) te besprijedložni direktivni dativ (npr. *Idem liječniku*) u prvom redu u hrvatskom, ali i u drugim slavenskim jezicima. Osnovno pitanje kojim se autorica u ovom poglavlju bavi jest postoji li mogućnost da se prostorna direktivna značenja ukllope u opće dativno značenje osobe mete budući da se upravo prostorna značenja u većini studija i knjiga koje se tom problematikom bave svrstavaju u posebnu kategoriju dativnih značenja koja se ne uklapa u značenje osobe mete. Kada su u pitanju dativna značenja usmjerenosti prema nekom ljudskom entitetu, autorica smatra, i to mi se čini potpuno prihvatljivim, da bi se tada moglo govoriti o metaforičkim primateljima subjekta kretanja, pa se na taj način i dio prostornih značenja uklapa u shemu „zahvaćenosti osobne sfere“ dativnoga referenta. To se u prvom redu odnosi na dativne izraze s prijedlogom *k(a)* i posebno na besprijedložne dativne kod kojih su ljudska bića najčešći dativni referenti. No postavlja se pitanje kako u zajedničku shemu uklopiti značenja s neživim referentima tipa *Hodati prema šumi*, jer upravo ta značenja, a budući da se ne mogu, barem ne tako lako, uklopiti u zajedničko značenje „zahvaćenosti osobne sfere“ predstavljaju određenu anomaliju u koherentnom semantičkom opisu dativa. Osobno ne bih odbijao tezu o mogućnosti uspostave zajedničkoga visokoshematičnoga značenja čiste usmjerenosti kao zajedničkoga svim specifičnijim ostvarajima pa onda i onima s neživim dativnim referentima, značenja preko kojega se putem međurazine značenja blizine u generičkom smislu dolazi do specifičnijih dativnih značenja objedinjenih značenjem „zahvaćenosti osobne sfere“ jer ako je nešto dio osobne sfere dativnoga referenta, onda mu je ujedno i blisko, bilo prototipno prostorno bilo metaforički kod apstraktnijih značenja, a svaka pak rezultativna blizina proizlazi iz usmjerenosti trajektora bilo koje nara- vi prema dativnom referentu kao orijentiru.

Knjigu Ljiljane Šarić odlikuje izvrsno poznavanje metodologije kognitivne lingvistike i analitička minucioznost pa ju svesrdno preporučujem svima onima koje zanima problematika odnosa jezika i prostora. Teško je izdvojiti neka od poglavlja jer je u svakoj od analiza autorica pokazala iznimnu sistematičnost i lucidnost u rješavanju nimalo jednostavnih pitanja, no po mom sudu donekle

ipak odudara poglavlje o dinamičnim značenjima konstrukcija *kod+genitiv* te poglavlje o prostornim značenjima dativa, ako ni zbog čega drugog, a ono zbog toga što su pitanja kojima se bave ta dva poglavlja iznimno složena te desetljećima sporna u hrvatskoj gramatičkoj i gramatikografskoj tradiciji. Veliku vrijednost ove knjige vidim također i u činjenici da je to jedna od rijetkih knjiga iz područja jezikoslovne kroatistike koja dosljedno primjenjuje metodologiju jedne teorije, a usto je pisana engleskim jezikom što ju čini pristupačnom i širim lingvističkim krugovima te tako bitno doprinosi afirmaciji hrvatskoga jezika i izvan granica Hrvatske. Zbog opsega materije obrađene u ovoj knjizi s jedne strane i metodoloških ograničenja koja nameće prikaz knjige s druge strane, neka su zanimljiva pitanja, a takvih je gotovo na svakoj stranici, ovdje ostavljena po strani, no vjerujem da će i ovo što je rečeno biti dovoljna preporuka budućim čitateljima.

Literatura

- Dąbrowska, Ewa (1997). *Cognitive Semantics and the Polish Dative*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- Wierzbicka, Anna (1988). *The Semantics of Grammar*. (Studies in Language Companion Series 18). Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins.